

Szczepan Czarnecki, Agata Tatarenko

Produkcja żywności i napojów w Republice Czeskiej: stan i wyzwania

W krajobrazie Republiki Czeskiej dominują duże gospodarstwa rolne, których średnia powierzchnia wynosi 130 ha. Czesi uprawiają głównie zboża i rośliny oleiste. Wśród zwierząt hodowlanych dominuje bydło. Równocześnie w wyniku przeobrażeń rynkowych, ale także charakterystyki czeskiego rolnictwa produkcja rolna nie zapewnia państwu pełnej samowystarczalności żywnościowej. Wymiana handlowa w zakresie żywności i napojów odbywa się głównie z Niemcami i Słowacją. W związku ze strukturą czeskiego rolnictwa wyzwaniem dla władz jest wsparcie małych gospodarstw.

Produkcja rolna w Republice Czeskiej i wsparcie małych gospodarstw. Według danych Eurostatu z czerwca 2021 r. produkcja żywności i napojów generuje 2,7% PKB. W Republice Czeskiej dominują duże gospodarstwa rolne (zgodnie z definicją gospodarstwo o powierzchni co najmniej 50 ha). Średnia wielkość gospodarstwa rolnego wynosi 130 ha, co daje najwyższy wynik w Unii Europejskiej (dla porównania średnia wielkość gospodarstwa rolnego w Polsce to 10 ha). Czechy mają również największy w UE udział dużych gospodarstw rolnych w użytkowanej ziemi uprawnej – 93% (w Polsce jest to 32%). Na czeskim rynku działają przede wszystkim duże firmy produkujące żywność. Najwięcej powierzchni uprawnej zajmują zboża (pszenica, żyto, owies, jęczmień i kukurydza), następnie nasiona oleiste (rzepak, mak, słonecznik) oraz trzcina cukrowa. Z kolei w zakresie hodowli zwierząt dominuje bydło (na mięso i mleko).

Niezależnie od specyfiki czeskiego rolnictwa rząd Republiki Czeskiej rozwija również wsparcie produkcji rolnej w małych gospodarstwach, które równocześnie mają największy potencjał przekształcenia gruntów rolnych w uprawy ekologiczne. W 2022 r. rządowa koalicja uzgodniła, że kwota płatności, jaką rolnicy otrzymają za pierwsze 150 ha uprawianej ziemi, wyniesie 23% całkowitej kwoty dopłat bezpośrednich. Poprzedni rząd planował ustalenie płatności na poziomie 10%. W odpowiedzi na te plany zaprotestowała Izba Rolnicza Republiki Czeskiej i Unia Rolnicza, krytykując wyższe wsparcie dla drobnych rolników i domagając się zmniejszenia kwoty tzw. płatności redystrybucyjnej za pierwsze hektary ziemi. Reprezentujące interesy dużych gospodarstw organizacje twierdziły, że obniżenie dopłat doprowadzi do spadku upraw niektórych wymagających towarów, takich jak ziemniaki i owoce, które są uprawiane głównie przez średnie i większe gospodarstwa. Ostrzegaly również przed spadkiem produkcji zwierzęcej i zmniejszeniem samowystarczalności żywnościowej Republiki Czeskiej. Rząd zdecydował się jednak nie zmieniać planów dotacji.

Samowystarczalność żywnościowa. Długoterminowe statystyki pokazują, że samowystarczalność żywnościowa w Republice Czeskiej spada. Wpływ na to miały zjawiska takie jak restrukturyzacja sektora rolnictwa po 1989 r., a także przystąpienie do UE i jednolitego rynku UE, co znacząco zmieniło otoczenie konkurencyjne na rynku żywności. W odniesieniu do samowystarczalności Republiki Czeskiej od czasu przystąpienia do wspólnego rynku szczególnie widoczny był spadek produkcji wieprzowiny z 94,5% w 2003 r. do 43,2% w 2020 r., produkcji mięsa drobiowego – z 92,0% do 59,8%, masła – z 126,6% do 71,6%, jabłek – ze 100,2% do 79,9% i kapusty – z 77,5% do 56,7%. Na podstawie badań Czeskiego Uniwersytetu Rolniczego z 2021 r., w których badacze skupili się na państwach europejskich, Republika Czeska okazała się samowystarczalna pod względem produkcji żywności w 80% (w całym regionie Europy Środkowej jedynie Słowacja uzyskała niższy wskaźnik – 71%). Podkreślić należy, że jako podstawowe produkty spożywcze do swoich badań naukowcy wybrali ziemniaki, mleko, mięso, zboża, jaja, owoce i warzywa, wskazując, że o ile w Czechach produkuje się więcej mleka i zbóż niż obecna w państwie potrzeba konsumpcji, o tyle brakuje w szczególności warzyw i owoców, w przypadku których samowystarczalność wynosi odpowiednio 25% i 30%. Ponadto również produkcja mięsa pozostaje na niskim poziomie i zaspokaja 60% krajowej konsumpcji. Wskazane niedobory oznaczają, że pożądane jest zwiększenie samowystarczalności Republiki Czeskiej, zwłaszcza w zakresie owoców, warzyw (w tym ziemniaków) i wieprzowiny.

Bilans eksportu i importu. W sierpniu 2023 r. Czeski Urząd Statystyczny opublikował informacje na temat stanu handlu zagranicznego w pierwszej połowie 2023 r., które obejmowały dane dotyczące produktów rolnych. Według wstępnych statystyk w pierwszych sześciu miesiącach 2023 r. zarówno eksport, jak i import produktów rolnych wzrosły o ok. jedną szóstą w porównaniu do pierwszego kwartału 2022 r. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy są rosnące na całym świecie ceny żywności. Odzwierciedla się to w rekordowych zyskach dużych firm rolno-spożywczych. Szereg tego typu przedsiębiorstw zanotowało 100% zysków w porównaniu rok do roku. Ponadprzeciętny zysk stał się udziałem jednego z czeskich producentów serów i masła, który zwiększył swoje dochody z 3 mln CZK do 54 mln CZK, co jest największym zanotowanym wzrostem od 10 lat. Równolegle część firm odnotowała straty, np. czeskie oddziały międzynarodowych koncernów Nestlé i Danone. Już teraz wiadomo, że czeskie rolnictwo w drugiej połowie roku odczuje straty wynikające z suszy, która po raz kolejny dotknęła Republikę Czeską. Ponadto państwo to, podobnie jak Polska boryka się z problemem importu produktów rolnych z Ukrainy z uwagi na ich konkurencyjną cenę.

Ogółem w pierwszym kwartale 2023 r. towary rolne z Republiki Czeskiej trafiły głównie do Niemiec (27,4%, wzrost udziału rok do roku o 1,7 p. proc.), Słowacji (19,4%, spadek rok do roku o 0,6 p. proc.) oraz Polski (9,3%). Na kolejnych miejscach znalazły się: Austria (6,3%), Włochy (5,0%) i Węgry (4,2%). Głównymi nabywcami żywności w państwach poza Unią Europejską były: Wielka Brytania (2,1%), Stany Zjednoczone i Ukraina (po 0,7%), Rosja i Egipt (po 0,6%), Turcja i Japonia (po 0,5%), Norwegia, Szwajcaria, Serbia, Republika Południowej Afryki i Izrael (po 0,3%). W ciągu pierwszego kwartału 2023 r. nastąpił wzrost eksportu produktów rolnych Republiki Czeskiej rok do roku do Stanów Zjednoczonych (o 45,2%) i do Serbii (o 20,0%). Eksport rolny Czech zmniejszył się w ujęciu rok do roku o 27,4% do Chin (głównie za sprawą spadku eksportu chmielu i pierza wykorzystywanego do wypełnień) oraz Zjednoczonych Emiratów Arabskich (spadek eksportu serów). Eksport do Japonii zmniejszył się o 23,9%, głównie w wyniku spadku eksportu karmy dla psów i kotów, oraz do Libanu o 8,2% w efekcie spadku eksportu mleka w proszku. Do najczęściej eksportowanych czeskich towarów rolnych w pierwszym kwartale 2023 r. należały: papierosy, preparaty do żywienia zwierząt, pszenica, przetwory spożywcze i wyroby piekarnicze.

Najbardziej znacząca poprawa salda czeskiego handlu zagranicznego w ujęciu terytorialnym rok do roku nastąpiła w pierwszym kwartale 2023 r. w handlu z Niemcami (o 2,2 mld CZK, głównie za sprawą istotnego wzrostu eksportu papierosów oraz w mniejszym stopniu – pszenicy i mleka) i Słowacją (o 1,6 mld CZK), a także z Węgrami (o 426,4 mln CZK), Egiptem (o 384,0 mln CZK) i Chorwacją (o 265,2 mln CZK). W handlu z Polską, na skutek spadku eksportu pszenicy oraz wzrostu importu jaj i pieczywa, nastąpiło pogorszenie salda o 2,4 mld CZK, a w dalszej kolejności spadło saldo AZO z Rumunią (o 774,3 mln CZK), Chinami (o 526,5 mln CZK) oraz Belgią (o 522,7 mln CZK). Równocześnie zyski firm rolniczych w Republice Czeskiej wzrosły w 2022 r. o 142% – do 22 mld CZK z 9,1 mld CZK w 2021 r. Dane zostały opublikowane przez Czeski Związek Rolniczy na podstawie wewnętrznej ankiety, zgodnie z którą firmy osiągnęły w 2022 r. średni zysk netto w wysokości 6242 CZK na hektar. Według Związku na zysk wpłynął wzrost cen towarów. W 2023 r. spodziewany jest jednak znaczący spadek, na co wpłynie najprawdopodobniej zeszłoroczny wzrost kosztów. W 2022 r. czescy rolnicy korzystali z nasion i nawozów zakupionych przed rozpoczęciem kryzysu energetycznego.

Promocja czeskiej produkcji rolnej. W zakresie promocji produkcji rolnej poza granicami państwa Czesi stawiają w pierwszej kolejności na chmiel oraz rolnictwo ekologiczne. Takie podejście można było zaobserwować 13 lipca 2023 r. w Szanghaju, gdzie odbyło się wydarzenie medialno-networkingowe, zorganizowane przez Delegaturę UE w Chinach w ramach kampanii „Europa nieodparta, niezliczone kombinacje”. Jego publiczność składała się z przedstawicieli chińskich mediów, branży HORECA, dystrybutorów i importerów. Głównym celem spotkania było podniesienie świadomości chińskiego społeczeństwa i biznesu na temat doskonałej jakości żywności UE. Ambasada Republiki Czeskiej w Pekinie uczestniczyła w wydarzeniu, prezentując czeskie piwo i browarnictwo. Podkreślono jego historię, tradycję, jakość i popularność na świecie. Warto dodać, że w marcu 2021 r. weszło w życie porozumienie między Chinami a UE w sprawie uznania wybranych ochronnych oznaczeń geograficznych, które w zakresie czeskich produktów obejmują obecnie m.in. „Českobudějovické pivo” i „Žatecký chmiel”. Z czasem do oznaczeń geograficznych objętych ochroną w Chinach dojdą także „Budějovické pivo”, „Budějovický mėsštanský var” i „České pivo”. Oznaczenia geograficzne UE w Chinach dają chińskim konsumentom gwarancję autentyczności produktu i miejsca jego pochodzenia. Towary tego typu są średnio

dwukrotnie droższe od swoich odpowiedników nieposiadających oznaczenia. Czesi za granicą promują również wyroby rolnictwa ekologicznego, zwłaszcza miody.

Podsumowanie. Pandemia COVID-19 oraz wojna w Ukrainie w znaczącym stopniu oddziaływały na sektor rolny, szczególnie pod względem dostępności żywności. Ograniczenia w poszczególnych państwach poważnie wpłynęły na łańcuchy dostaw, które często były zakłócone, co skutkowało zmniejszeniem, zakłóceniem bądź zmianą kierunków eksportu i importu. Sektor rolny nie był przygotowany na to nieoczekiwane wydarzenie, a nadejście pandemii, a następnie wybuch wojny w Ukrainie uwypukliły potrzebę modernizacji lub restrukturyzacji sektora rolnictwa. Z uwagi na specyfikę czeskiej produkcji żywności – duże gospodarstwa i duże firmy – zmiana ta zmierza w kierunku wsparcia mniejszych rolników poprzez wprowadzenie w planie strategicznym tzw. płatności redystrybucyjnej, dotującej mniejsze gospodarstwa rolne.